

Profil vývoje památkové péče v Praze v uplynulých třiceti letech

Třicet let poválečného života Československa je svědectvím rozvoje hluboké, nevyčerpatelné národní kulturní síly. Jeden z jejich nejpřednějších projevů představuje i kvalitativní růst památkové péče. Její postavení v oblasti kulturního světa bylo vždy značně složité a dokonce i poněkud cizorodé. Uskutečňování kulturní politiky na půdě památkové péče je totiž nerozlučně spjata s problémy a operacemi rázu ryze technického, případně ekonomického. Obnova památek se tak rýsuje jako zjev „sui generis“, který s kulturou souvisí vlastně jen v ideové poloze. Tím výraznější i záslušnější se pak jeví výsledky úsilí památkové péče v uplynulém dramatickém třicetiletí života hlavního města Československa.

V počátcích tohoto období stála památková péče před nejsložitějšími a nejtěžšími úlohami v průběhu její více jak stoleté existence.

Takřka přes noc se toho tolik změnilo. Nastoupili noví stavebníci, noví uživatelé, v mnohých případech se změnila i funkce historických objektů.

Revolučně se proměnila společnost, její politika a ekonomika. Pevnou teoretickou základnu nové cesty památkové péče vytvořil Václav Wagner před výbuchem druhé světové války. Čelný památkový pracovník doby předválečné vyslovil své zásadní nové stanovisko v souborné publikaci Umělecké dílo minulosti a jeho ochrana, vydané v roce 1946. Wagner

zúčtoval s Rieglovským pozitivismem a jednoznačně razil novou cestu památkové péče. Její hlavní zásadou se stala rehabilitace uměleckého obsahu díla, která má rozhodující význam i při určování způsobu památkové ochrany. Syntéza zvítězila nad analýzou. Těžiště ideové tvorby památkové ochrany se přesunulo ze základny umělecké historie do polohy vědeckotechnické a uměleckoarchitektonické.

Bezprostředně po druhé světové válce se ovšem nová teoretická základna památkové péče nemohla plně rozvinout, bylo nutné především likvidovat důsledky válečných škod. Obnova se soustředila zejména na prostor těžce zasaženého Staroměstského náměstí, avšak rekonstrukční práce se prováděly dosud podle různých hledisek.

Obnovu vyhořelých částí Staroměstské radnice včetně takřka zničeného arkýře kaple charakterizuje tendence restaurovat její starší stav, takže nynější arkýř je vlastně věrnou kopií původního, zničeného německou dělostřelbou.

Historický organismus domů maximálně respektovala významná rekonstrukce protilehlých čp. 481 a 482/I. Byly při ní znovu uplatněny všechny dochované konstrukce i dispoziční a prostorové hodnoty obou vývojově nadmíru složitých budov.

Zcela jiného rázu byla přestavba vyhořelých domů U kamenného beránka čp. 551/I a nedalekého čp. 557/I v Celetné ulici. Převážily tu starší, předválečné

tendence zachovat jen historický vzhled domů do ulice.

Za průčelím byla rozvinuta novostavba, u čp. 557/I již od sklepů, u čp. 551/I od prvního poschodí, přičemž nově vložený konstruktivní systém znemožnil v přízemí plné uplatnění goticko-renesanční síně se střední podporou.

Mimořádně významnou etapu obnovy pražských historických památek představují rekonstrukční akce na veřejných budovách a jejich souborech, vyvolané částečně radikální proměnou ekonomických i společenských poměrů. Objevila se naléhavá potřeba budov vhodných pro nové administrativní organismy i kulturní reprezentaci všeho druhu. V časovém pořadí vystupuje do popředí památné Karolinum, nejstarší univerzitní budova na evropské pevnině.

Připravovala se totiž světová oslava šestistého výročí založení Karlovy univerzity v roce 1948. Krajně obtížná úloha rekonstrukce byla svěřena profesoru Akademii výtvarných umění, pozdějšímu národnímu umělci Jaroslavu Fragnerovi.

Z hlediska vývoje teorie i praxe památkové péče je obnova Karolina značně poučná. Předcházela jí hloubkový stavebně historický průzkum nebyvalého rozsahu, rozpracovaný již před válkou, plně rozvinutý až souběžně s prováděním rekonstrukce. Prokázal, že takřka celá budova až po římsu je gotická, s nepřeborným množstvím původních architektonických detailů. Vyrostla před námi jako živý svědek velkolepého rozkvětu české kultury doby předhusitské. V Karolinu byly odhaleny prostory i detaily, mezi nimiž žil mistr Jan Hus. Stavebně historický průzkum vymezil i relativně rozsáhlé zásahy vrcholně barokní z přestavby F. M. Kaňky

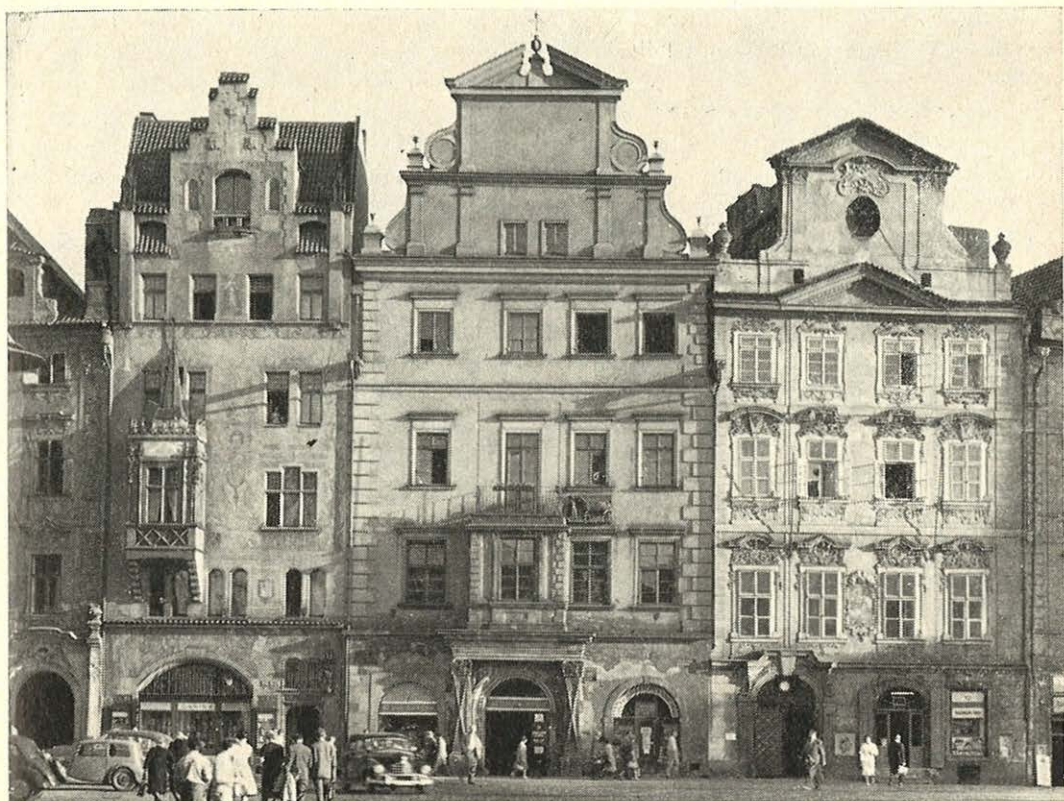
z roku 1718. Protějskem historického stavu se stal tlak potřeb soudobého života.

Výsledek vcelku odpovídá mimořádné složitosti dané problematiky i značně dramatickému průběhu obnovy. Památková syntéza uplatnila se tu ruku v ruce s analýzou i projevy a zásahy současné doby.

Právem převažuje na celé stavbě syntéza s programem maximálně uplatnit Karolinum gotické, kdy budova hrála tak vynikající roli v kulturním životě celé Evropy. S tímto úsilím souvisí i dílčí analýza vrcholně barokních průčelí, kde byly znovu uplatněny objevené gotické architektonické detaily, případně jejich fragmenty, hlásající velkou míru dochovanosti i složitý růst středověké budovy. Tato tendence byla nesporně správná a v plném souladu s novodobými názory památkové teorie.

Daleko složitější a problematičtější je ovšem otázka míry zásahů, jak v celkové dispozici, tak i v úrovni detailu. Podnes můžeme považovat za sporné, zda v případech Karolina nebyla míra poněkud překročena. Tyto pochybnosti lze vznést především v prostoru schodiště k velké aule a v řešení jejího interiéru.

Vyslovenou nejistotu vyvažuje ovšem do značné míry mimořádně vysoká uměleckořemeslná kvalita a výtvarná ušlechtilost nových detailů. V tomto směru má obnovené Karolinum, objekt čp. 541/I, zcela specifické postavení na cestě pražské poválečné památkové obnovy. Musíme jej hodnotit jistě vysoce kladně jako zajímavý výsledek složitého tvůrčího zápasu, na němž se nepodílela jen architektonická invence projektanta, ale i spolupracující složky památkové péče v nejširším slova smyslu.

Záhy po válce se obnovné úsilí bohatě rozvinulo i v jedinečném souboru architektury Pražského hradu. Pozoruhodná budova renesanční Míčovny, dříve funkčně zcela deklasovaná, vyhořela za Květnové revoluce v roce 1945. Autorem její obnovy je vynikající architekt Pavel Janák, který upravil k účelům výstavním rovněž funkčně znehodnocenou hradní Jízdárnu ze sklonku 17. stol. Janákovy zásahy byly tu dosti podstatné, prozrazují však současně citlivého památkáře a tvůrčího architekta. Obě obnovená díla vyjadřují z památkového hlediska důslednou syntézu.

Na protilehlém vltavském břehu, na půdě Starého Města pražského se v roce 1950 přikročilo k znovuvýstavbě — vlastně náznakové rekonstrukci Betlémské kaple podle projektu Jaroslava Fragnera. Základním předpokladem díla byly výsledky výzkumu Aloise Kubička, který již po první světové válce prokázal částečnou hmotnou existenci kaple, považovanou ještě v roce 1915 za zcela zničenou.

Znovuvýstavba Betlémské kaple vzbudila již ve své době rozpornou reakci. Převážilo tu ryzí hledisko ideové, pociťovala se niterná potřeba obnovy budovy tak mimořádného významu v tisíciletém

vývoji české kultury, která podlehlá útoku omezeného racionalismu josefinského osvícenství.

Nová výstavba se pohybovala v mezích daných poznáním historické skutečnosti. Pouze tam, kde chyběla, nastoupila tvůrčí invence architekta.

Dnes posuzujeme obnovenou Betlémskou kapli kladně i z hlediska pohledové urbanistického. Přehodnotila totiž pronikavě prostor Betlémského náměstí; dvojice vysokých sedlových střech kaple se stala důležitým článkem staroměstského panorámatu.

Takřka souběžně s Betlémskou kaplí se rozběhla úprava Strahovského kláštera na Památník národního písemnictví pod vedením Jana Sokola. Projektant se opíral o výsledky široce založeného hloubkového stavebněhistorického průzkumu, které byly převážně uplatněny. Ze staletého zapomenutí se opět vynořil vysoce monumentální románský klášter z druhé poloviny 12. stol., s převahou zachovaných vertikálních konstrukcí a četnými objevenými románskými architektonickými detaily. Přitom nebyly znehodnoceny či utlačeny ani projevy pozdějších slohových období, počínaje pozdní renesancí, zejména však baroka a raného klasicismu. Navrhující architekt postupoval mimořádně opatrně a citlivě. Základní památková tendence rekonstrukce Strahova je nesporně syntetická, ovšem s pozoruhodnými analytickými doplňky.

Na Betlémské kapli a zejména na půdě Strahovského kláštera se do značné míry zformovala nová stránka památkové teorie a praxe, kterou by bylo možno nazvat emotivně didaktickou. Rýsuje se v ní mimořádná důležitost a nezbytnost obecného poučení o charakteru i architektonic-

kém vývoji upravovaných památek, které se nemůže omezovat jen na odborníky, ale musí se stejnou intenzitou působit i na celou kulturní společnost. Mimořádně emotivní povahu má např. poznání monumentální rozlohy dochované strahovské románské konventní budovy z doby krále Vladislava II. Projevy pozdějších slohových období si udržely při rekonstrukci objektu plnou výrazovou sílu. Obnovu Strahovského kláštera lze právě z tohoto hlediska považovat za významné kulturní dílo a současně za důležitý mezník ve vývoji poválečné památkové péče.

Strahovský klášter patří do řady zpravidla monumentálních objektů, které byly upravovány pro změněnou funkci. Významné místo mezi nimi zaujímá i rekonstrukce Lidového domu na muzeum V. I. Lenina v Hyberské ulici. Uplatnily se při ní dosud zcela skryté a neznámé soubory renesančních i raně barokních malovaných trámových stropů v prvním i druhém poschodí bývalého paláce. Nová funkce si ovšem vynutila vložení monumentálního schodiště.

Úkolem studie není jen upozornit na velmi významné projevy úsilí památkové obnovy v letech nedlouho po druhé světové válce. Zajímá nás především památková teorie a praxe, kterou vyjadřují. Záhy se přitom zvýraznila tendence zachovat, případně obnovit původní architektonický stav, jež se neomezovala jen na nepatrné významné detaily, ale snažila se obsáhnout i historickou dispozici, konstrukce a pokud možno veškeré vybavení staveb. Velmi důležitým novým problémem se stalo např. i řešení oken. Starší památková praxe, zaštitěná představami o jednotě průčelí i momentu zrcadlení se uličního prostoru, důsledně prosazovala okna v líci.

Přitom se zcela přehlédlo, že vnější okna patří u staveb starších než klasicistních až k dodatečné úpravě, jež zpravidla silně deformovala vzhled průčelí a jejich architektonické členění. Poválečná památková praxe věnovala proto značnou pozornost obnovení původního vzhledu oken a též jejich dělení. Do popředí nového zájmu se dostaly i staré krovy, v předchozím období zcela opomíjené. Pozoruhodným příkladem uvedených tendencí je obnova křídla Valdštejnského paláce při Valdštejnské ulici.

Všechny vybrané příklady vcelku potvrzují praktickou aplikaci památkové teorie, vyjádřené myšlenkami Václava Wagnera. Funkční potřebu a současně i emotivně didaktický program nelze po-

važovat za základní odchýlení se od postulatů památkové syntézy, ale spíše za praktické prověření a rozšíření její základny.

Léta po druhé světové válce mají tedy ve vývoji pražské památkové péče přímo stěžejní důležitost. Projevilo se to i ve vyhlásování městských památkových rezervací, již od roku 1950, mezi nimiž byly i starší historické čtvrti Prahy mimo Nové Město. Již pět let po válce dospěla naše památková praxe od ochrany solitérů k respektování urbanistických souborů. Znamená to opět mimořádný pokrok ve srovnání s předválečnou praxí, jejíž uměnovědný zájem se omezoval na vybraná špičková díla a u méně významných, především domovních architektur, vlastně

*Ledeburská terasovitá zahrada
(snímek V. Uher)*

jen na průčelí. Mělo to leckdy osudné následky. Nedostatek prohloubeného zájmu o celé architektonické soubory se projevil zvláště negativně při prosazování ochrany urbanistických komponentů, panorámat, siluety, dominant aj. Respektování historického prostředí, hláсанé zejména Klubem Za starou Prahu již v letech před první světovou válkou, se v praxi důsledně neprosadilo.

V raném období byla ovšem památková praxe v městských památkových rezervacích, i v Praze, poznamenána zčásti starší předválečnou metodikou. Rezervace nefigurovala zprvu jako urbanisticko-architektonický celek, ale jako pouhé, ne zcela homogenní skupení vybraných památkových objektů.

Jednou z hlavních příčin tohoto postoje byla neznalost architektonické i stavebně-historické podstaty pražského rezervačního souboru. Výjimku tvořily zčásti především kostely a některé monumentální budovy.

Avšak za rok po vyhlášení rezervace se rozběhl systematický stavebněhistorický průzkum a výzkum pražských bloků i architektonických souborů. Práce neměla žádné obdoby, bylo nezbytno stanovit si především základní metodický postup výzkumu, který se pochopitelně průběhem času neustále prohluboval a doplňoval.

Již u prvního zkoumaného bloku, byl to staroměstský Týn, se objevila mimořádná složitost i mnohotvárnost pracovní problematiky a současně i architektonického

obsahu historické Prahy. Ukázal se pro Prahu typický dynamický architektonický vývoj, který ji odlišuje od řady evropských měst, jejichž vzhled ustrnul v gotice nebo nejvýše v renesanci. Kořeny pražské historické zástavby sestupují až do slohového období románského. V gotice, v době lucemburské vyrostly tu nesčetné, zčásti výstavné kamenné či cihelné domy až dvojposchodové, s klenutými sklepy, někdy i přízemky. Jejich lepší funkční zhodnocení a obytnost přinesly přestavby renesanční a barokní. Projevují se dosud i úpravami domovních průčelí a prostorů dvorních. Na dotvoření složitého vývojového obrazu historické Prahy se významně podílely i různé fáze klasicismu a pozdější období.

Stavebně historický průzkum, nazvaný později po svém metodickém rozšíření pasportizací, se stal jedním z nejdůležitějších faktorů veškeré urbanistické a architektonické práce. Umožnil nejen základní poznání vývoje Prahy, ale současně určuje také meze a možnosti jejích budoucích proměn. Odhalily se nesčetné, nevyčerpatelné, dosud většinou skryté či neznámé hodnoty urbanistické, architektonické a uměleckořemeslné.

Program uměleckotechnické a urbanisticko-architektonické regenerace historických pražských čtvrtí dostal pevnou základnu. Historická Praha přestala být pouhým obecným pojmem, neživým heslem, ale vynořila se před námi postupně jako konglomerát nevyčerpatelného ar-

chitektonického bohatství, tvořeného nezměrným množstvím článků, které byly výsledky průzkumu individualizovány a konkretizovány. Úlohy památkové péče se zmnohonasobily.

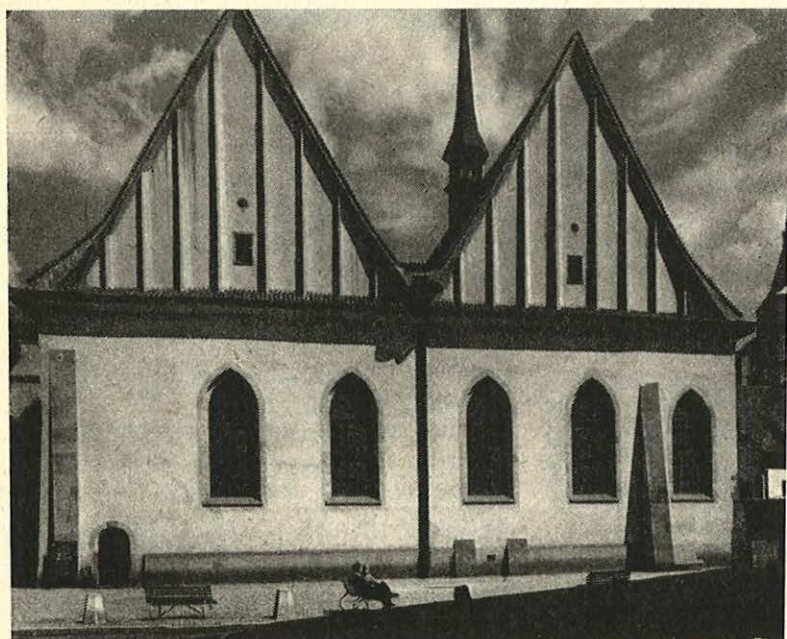
Ovšem od roku 1951 uplynula ještě dlouhá léta, než se pasportizace postupně rozšířila na převážnou část území pražské rezervace.

Dílejší výsledky stavebně historických průzkumů umožnily zpracování jednotlivých staroměstských či malostranských bloků, v nichž se již zčásti uplatnil nový urbanistický i architektonický přístup.

Památková péče se současně poprvé ve velkém měřítku dostala do kontaktu — střetu s velkoryse se rozvíjejícím územním plánováním. Právě v padesátých letech se přikročilo ke zpracování prvních variant územního plánu pražské velko-

městské aglomerace, při nichž se již uplatňovala památkově urbanistická hlediska.

Ve srovnání s významnými regeneračními představami veřejných budov zůstala postupná obnova historického domovního fondu pražské památkové rezervace značně pozadu. V první polovině padesátých let došlo k provedení jen nepatrného počtu izolovaných příkladů, především havarijního charakteru. Nejdůležitější a současně nejpoučnější z nich byla komplexní rekonstrukce domu U censorů čp. 798/I v ulici U obecního dvora na Starém Městě. Dům, určený jeho někdejší soukromým majitelem k demolici, byl značně sešlý, takže jeho obnova se projevila jako dosti náročná i po technické stránce. V jejím průběhu byly učiněny zajímavé poznatky o složitém vývoji budovy a odhaleny architektonické detaily, jež bylo možno

*Hlavní průčelí
Betlémské kaple
(snímek V. Úher)*

znovu uplatnit (např. raně barokní trámový strop).

První architektonicko-urbanistickou prací komplexního charakteru byla studie rehabilitace tzv. Královské cesty, tj. nejdůležitější historické komunikace staré Prahy vedoucí od Pražské brány Celetnou ulicí na Staroměstské náměstí a Karlovou ke Karlovu mostu, Mosteckou na Malostranské náměstí a Nerudovou k Pražskému hradu. Tato komunikace soustřeďuje ve svých prostorech nejvyšší kvalitu i kvantitu historické zástavby v takřka neporušeném historickém prostředí, dotčeném ovšem značně v úrovni parteru novodobými krámskými výkladei. Studie reha-

bilitace měla za úkol prověřit možnost relativně rychlého odstranění vnějších závad a nového uplatnění i zhodnocení historického prostředí. Studie zpracovaná ve Státním ústavě pro rekonstrukci památkových měst a objektů v letech 1955 a 1956 velmi názorně prověřila dané možnosti a stala se základnou postupných realizací pozdějších let. Zpracovatelé studie zdaleka netušili, že uskutečňování jejich architektonické koncepce je tak blízké a bezprostřední. Současně probíhala při jednom z úseků Královské cesty, po jižní straně Celetné ulice, rekonstrukce skupiny významných historických domů a paláců tzv. Karolinského bloku pro

účely Karlovy univerzity. Byl to vlastně první pražský případ rekonstrukce celého souboru historických budov, spojený s význačnější vnitroblokovou asanací.

Achillovou patou tohoto období byly novostavby v historickém prostředí, jež povšečně vyjadřují odklon od konstruktivistického výrazu, aniž ho nahradily vlastním originálním tvůrčím projevem.

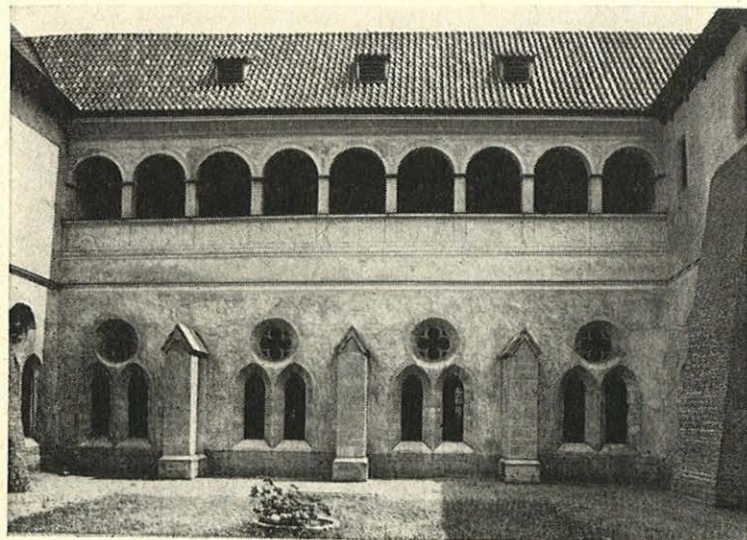
V celkovém přehledu architektonické činnosti na pražské půdě v období posledních třiceti let ve vztahu ke kulturním památkám nelze pominout ani voluntaristické tendence, jež se již v padesátých letech projeví při stavební činnosti na Pražském hradě souběžně s ušlechtilým dílem Janákovým. Prosazovala se při tom zprvu tradice díla Josipa Plečnika, která měla ovšem silně epigonskou příchuť, a nezrodilo se při tom opravdu žádné nové dílo trvalé hodnoty architektonické.

V šedesátých letech nastoupilo na Pražském hradě období intenzívních adaptací,

jež postrádaly namnoze spolehlivou vyčerpávající základnu stavebně historického poznání a byly charakterizovány někdy dosti pronikavými zásahy do organismu upravovaných částí. Novou vysoce kladnou éru zahájila systematicky rozvíjená pasportizace Pražského hradu. Již ve své první fázi přinesla zajímavé výsledky, jež podstatně usnadnily roli památkové péče.

Naznačený průběh lze považovat v celkovém rámci pražské památkové praxe za pouhou krátkodobou výjimku potvrzující pravidlo, vyjadřující stále výraznější tendenci všestranného prohlubování a rozšiřování památkového zájmu, jak v poloze kvalitativní tak i kvantitativní.

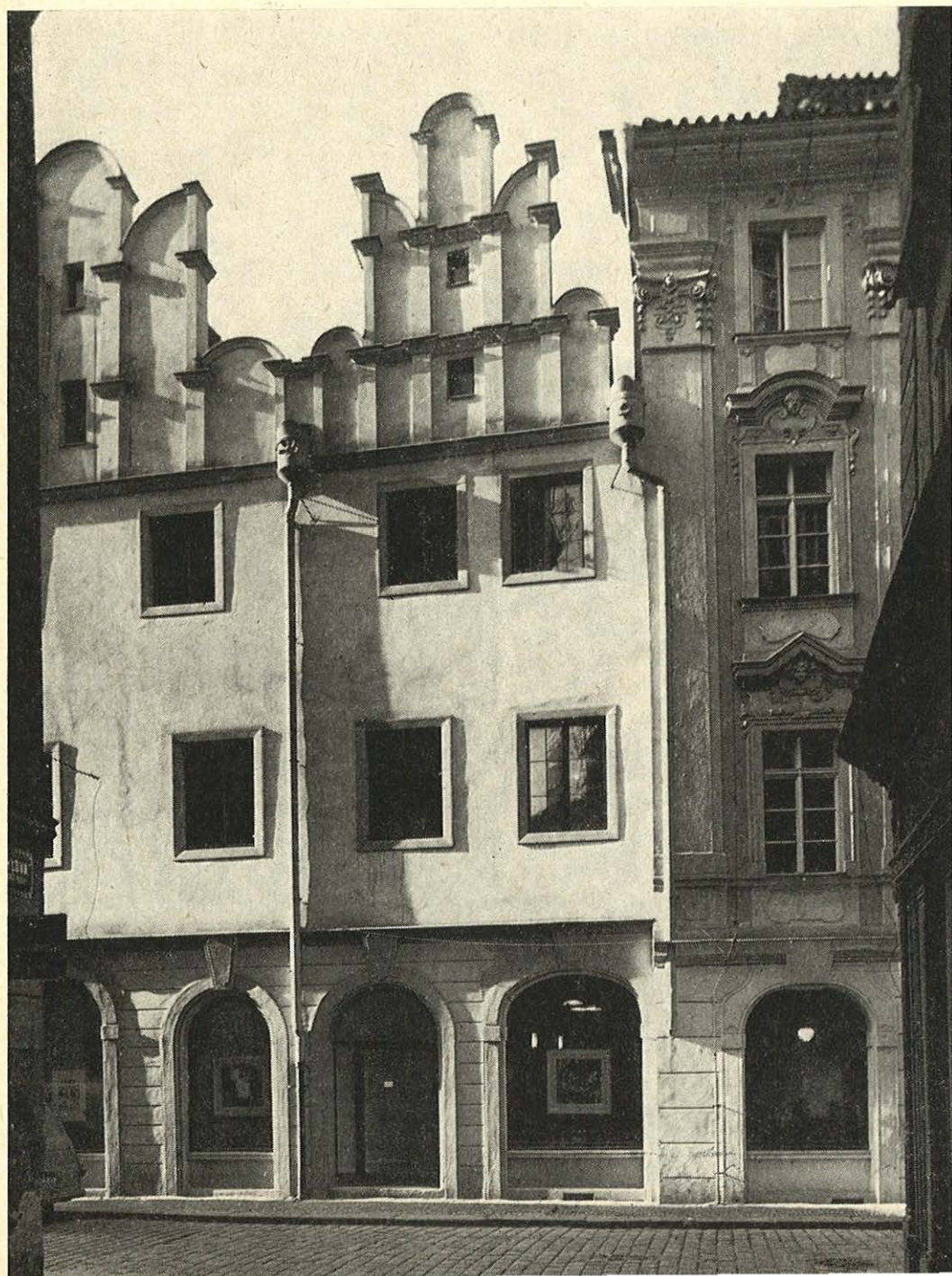
Ideová struktura památkové péče se radikálně proměnila. V poloze urbanistické se to projevilo především vztahem k Novému Městu, jež nebylo tehdy součástí rezervace, což umožnilo některé nepříznivé zásahy do jeho organismu. Ani památková péče tu neměla zprvu zcela

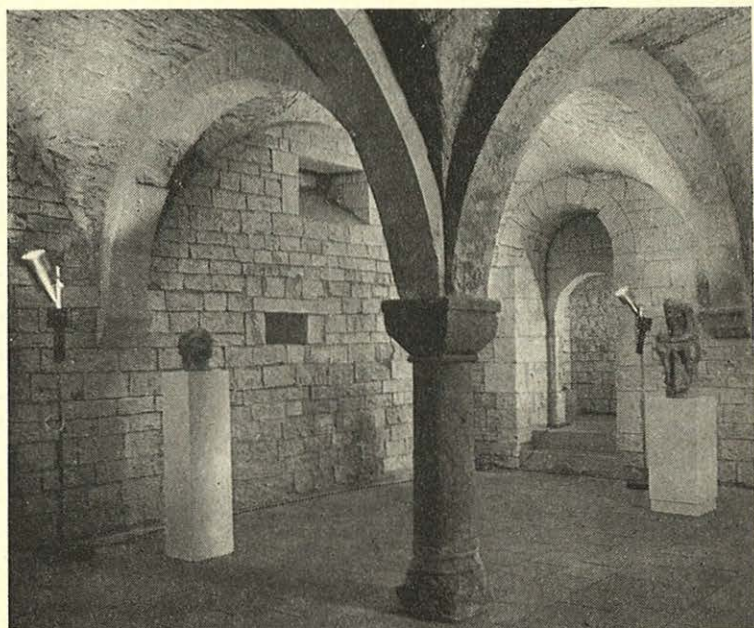
*Anežský klášter,
pohled na obnovené
průčelí východního křídla
křížové chodby
(snímek V. Uher)*

*Hlavní průčelí domu čp. 156/I v Husově ulici v průhledu z Karlovy
(snímek V. Uher)*

*Uvolněný románský
prostor v suterénu
domu čp. 156/I
(snímek V. Uher)*

*Hlavní průčelí
domu čp. 76/III
U tří pštrosů
(snímek J. Binko)*

jasno. Postupně však vykryštovalo hodnocení Nového Města jako světového urbanistického díla, které kategoricky vylučuje proměnu jeho některých částí v sídliště, jak to bylo původně zamýšleno.

Památková péče se vnitřně posílila a morálně zpevnila, nabyla vyššího sebevědomí. Tento jev vyzařuje ze všech stavebních akcí šedesátých let. Převažují již důsledně hlediska urbanistická, není rozhodující toliko individuální architektonická kvalita památky, ale i její význam v prostředí ulice či náměstí. Stupňují se i nároky památkové péče na respektování historických dispozic i architektonické vybavení budov. Význam památkové péče jako kulturního faktoru prudce stoupá.

Zapomenuty jsou již dávné ochrannářské tendence let před druhou světovou válkou, stále silněji se prosazují požadavky památkové prevence, jejíž nejdůležitější součástí je ovšem dobrá znalost architektonického organismu historických objektů, prostředkovaná stavebně historickým průzkumem.

Poprvé překročila památková péče k výrazné ofenzivě, jejímž programem byl kvalitativní i kvantitativní rozsah památkové architektonické podstaty. Vytvářely se tu dva nové okruhy zájmu. Politicky nejpřednější jsou památky revolučního dělnického hnutí i odboje proti fašismu, jež svým charakterem vnesly do památkové praxe zcela novou problematiku. Někdy to jsou stavby či prostory bez vlastní hodnoty architektonické či dokonce stavební, pozoruhodné ovšem svým významem historickým.

Vytvoření druhého okruhu rozšířeného památkového zájmu vyvolalo zrušení pomyslné věkové hranice památek, překonání zastaralého stanoviska o ceně stáří a vítězství hledisek hodnotících umělecké

architektonické dílo bez ohledu na dobu jeho vzniku. Tato idea není ovšem zcela nová, v památkové poloze se však uplatňovala jen u staveb významnějších architektů. Teprve obětavé úsilí Pražského střediska státní památkové péče spolu s katedrou vývoje ČVUT umožnilo odhalení výtvarných zázraků novodobé pražské architektonické tvorby. Významným mezníkem na této cestě se stala konference Pražského střediska Praha 1860–1960, jež proběhla v roce 1971. Na této konferenci byla problematika novodobých stavebních památek pevně fixována a položeny základy jejího dalšího rozvíjení. Ideový dopad konference se neomezil pouze na Prahu a Československo, ale měl široký ohlas mezinárodní.

O dvě léta později uspořádalo Pražské středisko významnou mezinárodní konferenci o památkách dělnického revolučního hnutí a boje proti fašismu, která zvýraznila jejich stále stoupající politický i kulturní význam.

Již v šedesátých letech se rozběhla intenzivní projektová příprava regenerace architektonických souborů za těsné spolupráce památkové péče. Výsledkem bylo vcelku poznání technické i ekonomické nevhodnosti příliš velkoryse založených komplexních stavebních rekonstrukčních akcí. Tím početnější byly památkové úpravy jednotlivých budov, případně jen jejich částí. V jejich rámci se uskutečnila i obnova vnějších plášťů mnoha set historických objektů, především domů.

Pozoruhodným dílem bylo i uskutečnění rehabilitace Královské cesty, jež se již od šedesátých let rozběhla na řadě jejích významných úseků, především v ulici Celetné, na Staroměstském a Malém náměstí, ulici Karlově, Mostecké a na

náměstí Malostranském. Plně se potvrdily možnosti rychlé a relativně nenásilné regenerace, soustředěné především na parter a přiléhající místnosti přízemí. Významné pražské historické prostory dostaly novou tvář. Odhalení velkolepého vrcholně gotického průčelí domu U kamenného zvonu na Staroměstském náměstí vyvolalo ideové střetnutí mezi syntetickým a analytickým pojetím památkové péče, které skončilo přípustným kompromisem.

Výsledky památkové péče posledních patnácti let lze hodnotit vesměs kladně, důsledně se v nich uplatňuje tendence syntetická, vyjádřená převažujícími hledisky výtvarně architektonickými. Významný podíl na tomto vývoji měl i kolektiv pracovníků Státního ústavu pro rekonstrukci památkových měst a objektů, který byl převážným partnerem památ-

kové péče; v něm se soustředil i stavebně historický průzkum.

Velké rozšíření pražského území v roce 1970 a 1974 značně obohatilo rejstřík úkolů pražské památkové péče. V zorném poli jejího zájmu se ocitl středočeský venkov s poutavými úseky krajinného prostředí prostoupeného zajímavými architektonickými solitéry i vesnickými soubory zčásti dosud nedotčenými perifrizací.

Třicetiletou cestu pražské památkové péče charakterizuje výrazný růst odborné kvalifikace, stálé zpevňování teoretické základny a zvyšování úrovně památkové praxe. Nade vším prudce stoupá však její poloha morální. Nenápadně se proměnila v prvořadý kulturní faktor, který již pouhou svou existencí představuje vysoce tvořivou pozitivní sílu v kulturním prostředí Prahy.